

חוויות בדידות בסיפורי חיים וזיקתן לתפיסת ההתפתחות של זהויות

מגדריות

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת :

שלומית רוזן

היחידה ללימודים בין תחומיים, התוכנית ללימודי מגדר

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

העבודה הנוכחית עוסקת באפיוני חוויות בדידות ביחס לזהויות מגדריות, כפי שהם מתוארים בסיפורי חיים של גברים ונשים בעשור הרביעי לחייהם. הפרספקטיבה המחקרית נשענת על ההבנה כי עלינו לחפש אחר אופני הפעולה ולא אחר הבנה של משמעות מונוליתית ואחידה (אזולאי ואופיר, 2000). בהתאם לכך, התחקינו אחר אופנים בהם נשזרת בדידות בסיפור החיים, מתוך ניסיון לפענח את היחסים בינה ובין תפיסת ההתפתחות של זהויות מגדריות.

בבסיס המחקר עומדות שלוש הנחות מוצא. הראשונה, מאמצת את ההגדרה של בדידות כרגש שלילי, שהוא תוצר של חוויה מנטלית ולא אובייקטיבית. הגדרה כזו מניחה כי בדידות יכולה להוות חלק אינהרנטי גם מהתנהלות "נורמטיבית", וכמי שאופני ההתבטאות שלה יכולים להופיע בטווח הכולל בתוכו יכולת תפקוד גבוה לצד חוויה עוצמתית של סבל וכאב, ושכל אלה משתנים במהלך החיים (Klein, 1963: Peplau, & Perlman, 1982). השנייה, רואה בבדידות, כמו גם ב'עצמי', ייצוג בעל מבנה ריזומטי. הריזום הוא מרחב מפותל, סבוך, שאין לו מרכז אחיד או סדר יציב והיררכי (אזולאי ואופיר, 2000: פרידמן, 2001). כלומר, ההנחה היא שאין לבדידות מרכז אובייקטיבי אחד שניתן לאתרו כהסבר יחיד; כמו שאין ל'עצמי' גרעין ממוקם שממנו הוא מתפתח באופן ליניארי (מיטשל, 1993). ההנחה השלישית היא כי המגדר הוא שיח, שבעצמו מייצר את הטבעיות לכאורה של החלוקה לשני מינים מנוגדים, וכי זהות מגדרית מושפעת, מעוצבת ותלויה בהקשר היסטורי וחברתי, כמו גם במידת המודעות/רגישות של הפרט וסביבתו (Butler, 1990: Butler, 1993). גישה זו רואה את הסוציולוגיה של המגדר כחלק מהפסיכולוגיה של הזהות, וכוללת את המחשבות, הדמיונות, הרגשות והידיעות כחלק מהמופעים של זהות מגדרית (Yanay & Berkovitch, 2006). לסיכום, המחקר עומד בצומת שבין שלושה שיחים: פסיכולוגיה, מגדר וביקורת התרבות.

שאלת המחקר נבחנה מתוך ניתוח ראיונות עם 30 גברים ונשים הטרוסקסואלים, בעשור הרביעי לחייהם, המנהלים משק בית משותף עם בן/בת זוג, מתגוררים בעיר גדולה ומקיימים את עצמם באופן פעיל. בראיונות ביקשנו לשמוע את סיפור החיים ללא התערבות מכוונת, (ליבליך, זילבר, ותובל-משיח, 1995: ליבליך, 2003), ולאחריו נשאלה סדרה של

שאלות. הקריאה הפרשנית התבססה על מעבר זהיר ומנומק בין הקשבה לקולות הדוברים מתוך אמון ובין פענוח של הטקסטים מתוך חשד וחיפוש אחר משמעויות כפולות וקידוד אישי (Josselson, 2004).

ממצאי המחקר העלו שלושה מאפיינים של חווית בדידות. הראשון נגע בצבע השלילי מבחינה רגשית, שמתלווה אל החוויה. השני נגע בכך שהיא נוצרת אצל הפרט ביחס להכרה לה הוא זוכה במרחב הבין אישי. השלישי, עוסק בהבנה של הפרט את הכישלון ביצירת קשר סביב תוכן משמעותי המטריד אותו. בנוסף, הראיונות לימדו משהו על המכניזמים של הבדידות כחוויה. בחלק הזה מצאנו ארבעה היבטים: האופנים בהם בדידות מתמקמת בסיפורי החיים. בתוך כך ראינו כי הבדידות מופיעה באפיזודות או שהיא מתגלגלת לאורך החיים, ונחווית כאלמנט הקשור ל'עצמי'. שנית, ראינו כי בדידות עלתה במקביל לחוויה של חריגות או אחרות כמרכיב זהותי של הפרט. בנוסף הבחנו בפרקטיקות או תהליכים המייצרים פתרונות להפגה או להכלה של הבדידות, להם קראנו "רכיבי התקווה". לסיום ראינו מופעים של בדידות בראיונות עצמם, רגעים שבהם הצורה הפכה לתוכן.

בבחינת שאלת המשמעות של המגדר ביחס לבדידות, עלתה תשובה המורכבת משני חלקים: ראשית, הבחנו כי כאשר הם מתארים בדידות, גברים ונשים דיווחו על חוויות דומות, כולל האופנים בהם החוויה 'פועלת' או 'מפעילה' חוויות סמוכות לה. עם זאת, מצאנו הבדלים בין גברים ונשים, בכל הנוגע לתמה של הריון, לידה וגידול ילדים. בחיבור שני החלקים, אפשר לראות כיצד דבריהם של המרואיינים והמרואיינות מטשטשים את ההבדלים ביניהם בכל הנוגע להתמקמות של בדידות ביחס להתפתחות של זהות מגדרית, אך במקביל כיצד המעבר להורות מייצר עבורם מעין חזרה להשתייכות לשתי קבוצות נבדלות מבחינה מגדרית.

תרומות המחקר: החיבור בין הרעיונות של Wood (1986),

שהמשיגה את ההבניה החברתית של בדידות והכישלון של הפרט ליצור הבנה למרכיבים הנתפסים כ'אני האותנטי', ובין החשיבות של תהליכי הכרה כפי שמציעה בנג'מין (1988/2005), מאפשרת לממצאי המחקר הנוכחי להמחיש את הקשר בין פסיכולוגיה של הזהות ובין הסוציולוגיה של המגדר. הממצאים גם תורמים לטשטוש החלוקה הדיכוטומית שבין נורמה ופתולוגיה בשני אופנים. הראשון הוא המידה הנרחבת בה מצאנו חוויות בדידות מכאיבה בקרב מי שנתפסים כמשתייכים לנורמה מבחינה חברתית. השני, ביחס להתעוררות חוויות של בדידות אל מול ציפיות או נורמות

חברתיות להתנהלות מסוימת בתוך שיוך מגדרי נצפה. בשני ההיבטים הללו
ראינו לא רק כיצד מערכת הקטלוג הדיכוטומית מייצרת חוויה קשה עבור
הפרט, אלא גם כיצד מתקיימת שונות במידה בה אנשים ונשים חווים
אמביוולנטיות או חוסר וודאות או חוסר התאמה מנטלית למצופה, וכיצד
אלה מייצרים או משמרים חוויות של בדידות.